

ЕКСПРЕСИВНО-ВИРАЖАЛЬНА РЕЦЕПЦІЯ КОЛЬОРУ В ПРОЗОВОМУ ДИСКУРСІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Стаття фокусується на особливостях функціонування кольору та його експресивно-виражальній рецепції у прозі Ірен Роздобудько.

Ключові слова: колір, експресія, проза, Ірен Роздобудько.

Дослідження кольорової палітри далеко не нова проблема в літературознавчій науці, проте її невичерпність навряд чи хтось наважиться заперечувати, адже природа художньої колористики є однією з важливих і водночас малодосліджених наукових проблем.

У літературному творі колоративи відіграють важливу роль у створенні художньої образності, слугують невід'ємним елементом художнього відтворення письменником дійсності та часто є віддзеркаленням емоційного стану ліричного героя. Вони є необхідним тлом для розуміння особливостей індивідуально-авторського світосприйняття, а також відкривають глибинні емоційно-експресивні нюанси суб'єкта.

Поштовхом до вивчення колористики у вітчизняному літературознавстві став трактат І. Франка "Із секретів поетичної творчості", у якому видатний учений висловлює гіпотезу про поезію як синтез мистецтв [2, с. 3], а також актуалізує синестезію як психічний процес одномоментної рецепції різних подразників і відповідну реакцію на них психоемоційної сфери людини [2, с. 10]. Подібну думку висловлює і В. Захаржевська, яка вважає, що почуття кольору – це "...невід'ємна якість не лише живопису. ...Колір став емоційно-забарвленим виразом складної гами авторських настроїв і переживань, їх метафоричним осмисленням. Поетика кольору – суттєвий фактор образно-поетичної системи" [3, с. 61].

Феномен кольору є предметом вивчення багатьох фундаментальних наук і складовою суміжних видів мистецтв, хоча і досі немає загальної концепції в межах певної науки [6, с. 160]. У літературознавстві проблему кольороназв досліджували: Г. Клочек, І. Демченко, І. Денисюк, О. Рисак, В. Петренко, С. Рубінштейн, О. Дроботун, І. Ковальська та інші.

У прозі Ірен Роздобудько, яка поєднала у собі талант письменниці й художниці, колористична палітра додає їй більше можливостей вербально відтворювати зовнішні картини світу та внутрішні психічні процеси своїх персонажів, відіграє важливу роль у створенні яскравих, експресивних словесних образів, зокрема, зорової картини. Адже завдяки особливим колірним комбінаціям, художній твір авторки видається живим і природньо мінливим. Колоративи слугують яскравим засобом передачі та виразним індикатором індивідуального стилю Ірен Роздобудько. Оскільки ж системного аналізу художньої колористики прози письменниці ще не було здійснено у сучасному літературознавстві, обрана тема свідчить про актуальність студії, яка стане ще одним кроком до досягнення персонального універсуму Ірен Роздобудько як певної цілісності.

Мета статті – проаналізувати експресивно-виражальну рецепцію кольору в прозі Ірен Роздобудько та його функціональне призначення у контексті творення художнього світу творчості письменниці.

Найбільша кількість кольороназв у прозі Ірен Роздобудько зустрічається в описах краєвидів, людей та одягу персонажів, які підсилюють настроєво-емоційну палітру творів. Колірний діапазон творів письменниці досить широкий, хоч не можна не помітити, що його домінуючими кольорами є ахроматичні чорний і білий та хроматичні срібний і рожевий. Часто вживаними є також сірий, синій і золотий (золотистий). Рідше використовуються червоний, зелений, фіолетовий і бузковий кольори.

У творах мистецтва, як і в літературі, колір наділений символічним підтекстом і "перетворюється на символ лише за умови його відповідної рецепції суб'єктом... полісемантичність кольору призводить до суб'єктивності та варіативності його символічних значень" [1, с. 47-48]. Білий та чорний кольори (проте чорний все ж таки домінуючий) у прозі Ірен Роздобудько вживаються як у реальному значенні, так і набувають символічного звучання, коли вони містять емоційно-змістове значення чистоти аж до певної сакральності, світла, радості та суму, самотності, безрадінності, навіть деякої моторошності відповідно. Наприклад, "світла спідниця, біла блузка та білі перлинки на шпильках у волоссі" допомагають одній з головних героїнь роману "Зів'ялі квіти викидають" Ользі Сніжко уособлювати себе Снігуронькою, світлою невинною душею, якій нестерпно хотілося бути для свого Лебедя "безоднею, повітрям, їжею, теплою водою..." [9, с. 53, 83], "білий костюм із джерсі" символізує статус актриси Едіт Береш з вищезгаданого твору, яку охрестили "голубонькою миру" (адже колір миру саме білий) [9, с. 62], "яскраво-білий брючний костюм" у творі "Перейти темряву" підкреслює бездоганну фігуру бізнес-леді Льолі [12, с. 50]. Вживає письменниця білий колір і в переносному значенні: "белое молоко тумана", "дерева стояли в білих гольфах", "сніг – недоторкана білизна" тощо.

Чорний колір у прозі Ірен Роздобудько, часто підкреслюючи деяке розчарування, сум чи самотність персонажів творів, символізує і приємні їх спогади: "чорний фотель" виступає своєрідною художньою деталлю та є найяскравішим спогадом-спалахом дитинства Едіт Береш, головної героїні роману "Зів'ялі квіти викидають" [9, с. 7], згадує вищезгадана актриса і красиву "чорну сукню" Коко Шанель [9, с. 65], "чорний оксамит" підкреслює любов Володимира із збірки новел "Зроби це ніжно" до музики, зокрема до скрипки, що персоналізується Ірен Роздобудько у живу істоту [10, с. 189], "старомодний чорний капелюшок" підсилює інтелігентність душі Аделіни Пауліни з роману "Якби" [14, с. 8]. Проте чорний колір у прозі письменниці увиразнює й людську безвихідь і душевну печаль: "чорна троянда" та "чорне вино" у романі "Ескорт у смерть" свідчать про деяку депресивність і життєве розчарування однієї з головних героїнь Марини [8, с. 126], "чорна

порожнеча" символізує весь людський світ за межами ліцею, де виховуються майбутні благочестиві дружини (ліцеї слухняних дружин) [11, с. 79], "кришка роялю, мов криве чорне дзеркало" підсилює страх і розгубленість німкені фрау Шульце перед радянськими військовими [13, с. 191], "небо – чорне полотно, чорний простір", "нічний сад – страшний і чорний" тощо.

Улюбленим у прозі Ірен Роздобудько є поєднання чорного і рожевого, про що свідчать наступні релаксичні пейзажні замальовки, сповнені гармонії і спокою: "...вечорі, і з гір лине густий запах дерев, що засинають, а з клумб міста – нічних фіалок. Усе це дурманить. Перед очима пливають чорні і рожеві кола. Чорне з рожевим – дуже красиве поєднання..." [6, с. 51], "літній вечір було намальовано рожевим пензлем" [6, с. 183] або ж "зірки блідли на очах, а чорнота під ними розповзлася, мов марля, пропускаючи крізь себе помітні рожеві промінці" [11, с. 118]. Своєрідне поєднання чорного і рожевого виступає домінуючим з-поміж інших кольорів, створюючи при цьому романтичну атмосферу пейзажу.

Окрім того, рожевий колір присутній і в інших метафоричних комбінаціях: "рожеве світло ранку", "рожева зоря", "рожева тиша", "імлісто-рожевий вранішній берег", "бузково-рожеве щастя", "щасливий рожевий сон", які асоціюються з життєвою свіжістю, духовною радістю, ніжністю героїв прози Ірен Роздобудько, а також виступає на позначення побутових предметів та одягу персонажів: "блідо-рожева спідниця, рожева оправа окулярів та рожева комбінація" увиразнюють ділові манери, деяку зухвалість у відношенні до інших та водночас і своєрідну жіночність та ніжність Ілони Павлівни і Дани В'ячеславівни з твору "Ескорт у смерть" [8, с. 6, 132], "сіро-рожева сукня" підкреслює наївність, щирість та прозора-акварельні очі Соні, героїні роману "Я знаю, що ти знаєш, що я знаю" [13, с. 205] тощо. Взагалі, рожевий колір за своєю семантичною суттю теплий, життєрадісний, спокійний та у вищезгаданому контексті представлений кольором легкості, щастя та кольором бізнес-леді.

Сірий колір, що має чіткий експресивний відтінок, у досліджуваному матеріалі переважно є кольором порожнечі життя, нічим не примітного безрадісного існування, яке проникає в людську свідомість аморфним туманом: "сіра мокра сльота", "сірий осінній ранок", "сіре брудне місиво", "сіре марево неба", "сіре мерехтіння туману", "серый ветер", "город был серым и пустым" тощо. Психологічного забарвленості сірий колір у запропонованих сполученнях набуває значення одноманітності, невизначеності, суму та певного життєвого розчарування персонажів творів Ірен Роздобудько: Пат ("ЛСД"), Марини ("Ескорт у смерть"), Тетяни ("Я знаю, що ти знаєш, що я знаю"), Єви ("Дві хвилини правди") та інших.

Колоративи є одними із найважливіших засобів поетичного арсеналу Ірен Роздобудько, постають визначальним чинником художності вербальних мистецьких утворень письменниці. На особливу увагу заслуговують такі поетичні константи, як срібний та золотий, які фігурують здебільшого у пейзажних зразках: "срібляста хурделиця", "срібляста стрічка ріки", "дош – химерна срібляста сіль", "місяць – срібна амальгама", "серебристо-черная амальгама ночи", "ліси світилися золотом", "золоті сонячні промені", "сонячні промінчики утворювали золоту сіль", "відро золотого моря", "прекрасна Прага потопала в золоті сонячної осені", "золоті апельсинові шкірки моря" тощо. Якщо срібний колір, що містить відтінок таємничості, спокою й урочистості, пов'язаний з реаліями зими, нічного неба, місяцем, і з самою ніччю як порою доби, то золотий колір виступає символом сонця, світла та багатства. Загалом, співвіднесення срібного і золотого не випадкове, а глибоко вкорінене у свідомості мовців, оскільки його джерелом є язичницькі міфологічні уявлення наших предків.

Експресивну насиченість і художню образність передають синій та зелений кольори, за допомогою яких Ірен Роздобудько створює вишукані колористичні метафори. Вже здавна синій, блакитний кольори – символи неба: "фіолетово-синє світло згасаючого неба", води: "будинки замерехтіли в синьому морі, мов підводні царства", безмежності, мрій: "блакитне світло південної ночі", "в синьому серпанку тихо дихали ще не розквітлі бузкові кущі" та надій. У прозі письменниці синій та зелений кольори часто функціонують у парі, що таким чином зелений асимілюється у синій, надаючи твору більшої емоційної забарвленості: "мережані тіні дерев обплітали дворики синім паутинням" "на вітрі палахкотіли блакитні сині пасми дерев", "синьо-зелені сосни", "безмежний зелено-синій простір: широке поле, за яким тихо дихає океан", "намисто алей, обплетених гірляндами – синіми, зеленими, червоними" тощо.

Проте у поетичній мові Ірен Роздобудько особливої художньої значущості набуває й осібно гама зеленого кольору, який у народній символіці є кольором надії, весняного оновлення, усього щасливого та прекрасного. І прикладом цього слугують наступні метафоричні комбінації та колористичні сполучення: "зелена весела жива трава", зелено-теракотова рівнина", "яскраво-зелені голки сосни", "дерева утворювали мережане зелене склепіння", "желто-зелене поле", "бледно-зелене озеро" та інші.

Синій та зелений кольори, які найчастіше зустрічаються в описах краєвидів, використовуються письменницею і для позначення одягу персонажів та предметів побуту: "темно-синя сукня" підкреслює тендітність і грацію Лани, а також пристрасну загадковість Дани В'ячеславівни з роману Ірен Роздобудько "Ескорт у смерть" [8, с. 66, 87], "ніжно-блакитна шифонова сукня", що разом з довгим лискучим волоссям тріпотіла, "мов крила тисячі пташок" надавала Тур з твору "ЛСД" певної грайливості та особливої чарівності [11, с. 49], "блакитний халат" символізує нове життя Стефки, головної героїні роману "Зів'ялі квіти викидають", коли вона любить усіх "у світлі свого незвичайного нового стану" [9, с. 31], а "яскраво-салатова скатертина" разом з веселим чайником та зеленими філіжанками створюють комфорт і захищений інтер'єр помешкання Стефки [9, с. 191] тощо. Семантика блакитного та зеленого кольорів допомагає Ірен Роздобудько створювати яскраві позитивні образи персонажів і підкреслювати світло та чистоту їхніх душ.

Червоний колір також присутній у прозі Ірен Роздобудько. Письменниця переважно використовує його для пейзажних замальовок: "червоні й жовті – нереальні, інопланетні! – дерева", "пурпурова зоря", "червоне листяне тло", "червоні крони дерев", "вазони червоних квітів", а також для підкреслення сміливості, сили волі, запальності й дружельності персонажів, показу їх нестримного прагнення до успіху, драматизації переживань, відчуття повноти життя.

Для творення художніх смислів і відтворення психоемоційних станів своїх персонажів Ірен Роздобудько використовує (правда, меншою мірою) й фіолетовий та бузковий кольори: "блідо-фіолетовий

кардиган" підкреслює на інтерв'ю грацію та вишуканість Дани В'ячеславівни з твору "Ескорт у смерть" [8, с. 77], "темно-фіолетовий телефон" з мелодією адажіо Альбіноні незвичним чином поєднує долі Марти та Сергія з роману "Перейти темряву" [12, с. 14], "бузкове сарі" засвідчує романтичний подарунок героя з книги новел "Зроби це ніжно" коханій жінці [10, с. 154], "бузкова сукня з білим комірцем, білі шкарпетки та ридикюльчик з бузкового оксамиту" підкреслюють весняний настрій молодій Ольги Сніжко (Леди Ніжиної) з твору "Зів'ялі квіти викидають", яка схожа на квітку [9, с. 126]. Фіолетовий та бузковий кольори посилюють рецептивні інтенції героїв прози письменниці, підкреслюючи їх аристократичність, сентиментальність і романтичність, сприяють передачі ставлення автора до зображуваного.

Отже, у прозі Ірен Роздобудько колір виступає як виразний засіб художньої конкретизації, а своєрідність уживання кольорової гама в прозовій творчості письменниці полягає в неповторності її індивідуального стилю, у поліфонізмі світовідчуття авторки та чуттєвості зображеного. Основна палітра фарб у текстах Ірен Роздобудько – чорний, білий рожевий, срібний, золотий, синій та зелений кольори, які створюють джерело мовної експресії, їх використання накладає відбиток на яскраву образність та особливу поетичність світобачення письменниці. Живописна складова художнього мислення авторки виконує в творах інформативну та емоційно-експресивну функції, служить візуалізації вражень. Колір у прозовому світі авторки є композиційним засобом, за допомогою якого підкреслюється зміна сюжетної лінії та зміни у психологічному стані героя, які відображаються відповідною кольоровою гамою. Саме синтез мистецтв (поєднання слова та барв) у художньому тексті Ірен Роздобудько допомагає відтворювати цілісну картину особливостей її творчості.

Використані джерела

1. Горбач Н. В. Естетика кольору в літописах Середньовіччя / Н. В. Горбач // Вісник запорізького університету. – 2008. – № 2. – С. 47–50.
2. Дроботун О. М. Колористика української прози доби модернізму (на матеріалі новелістики М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Винниченка): автореф. дис. ... канд. філос. наук: 10.01.01 / О. М. Дроботун // Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2010. – 24 с.
3. Захаржевська В. О. Взаємодія і синтез мистецтв слов'янського світу ХХ ст. // Мистецтво, фольклор та етнографія слов'янських народів. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 43–69.
4. Камберова Райна. Семантика лексем зі значенням кольору в українських поетів-символістів / Райна Камберова // Вісник Львівського університету. Серія Філологія. – 2009. – Вип. 48. – С. 300–305.
5. Лук'янченко М. П. Колористика прозових творів Ж.-П. Сартра та деякі особливості її відтворення в українському перекладі / М. П. Лук'янченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – № 39. – С. 51–53.
6. Роздобудько І. Амулет Паскаля : Роман / І. Роздобудько. – Х. : Фоліо, 2007. – 189 с.
7. Роздобудько І. Ескорт у смерть : Роман / І. Роздобудько. – Львів : Кальварія, 2002. – 142 с.
8. Роздобудько І. Зів'ялі квіти викидають : Роман / І. Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2006. – 203 с.
9. Роздобудько І. Зроби це ніжно. Новели / І. Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2013. – 302 с.
10. Роздобудько І. ЛСД. Лицей слухняних дружин : Роман / І. Роздобудько; передм. Т. Вергелес. – Х. : Клуб Сімейного Дозвілля, 2013. – 320 с.
11. Роздобудько І. Перейти темряву : Роман / І. Роздобудько. – Х. : Фоліо, 2010. – 155 с.
12. Роздобудько І. Я знаю, що ти знаєш, що я знаю : Роман у новелах / І. Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2011. – 239 с.
13. Роздобудько І. Якби : Роман / Ірен Роздобудько. – Х. : Клуб Сімейного Дозвілля, 2012. – 256 с.
14. Серов Н. В. Цвет культуры: психология, культурология, физиология. – СПб. : Речь, 2004. – 672 с.
15. Тулюлюк К. Кольороназви в романах "Ніч лагідна" Ф. С. Фіцджеральда та "Райдуга" Д. Г. Лоуренса / К. Тулюлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period.../Kateryna_Tuliuliuk.pdf

Соколовская Ю. С.

ЭКСПРЕССИВНО-ВЫРАЗИТЕЛЬНАЯ РЕЦЕПЦИЯ ЦВЕТА В ПРОЗАИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ ИРЕН РОЗДОБУДЬКО

Статья фокусирует внимание на особенностях функционирования цвета и его экспрессивно-выразительной рецепции в прозе Ирен Роздобудько.

Ключевые слова: цвет, экспрессия, проза, Ирен Роздобудько.

Sokolovska Yu. S.

EXPRESSIVE RECEPTION OF COLOR IN PROSE OF IRENE ROZDOBUDKO

The article focuses on the features of color's functioning and its expressive reception in prose of Irene Rozdobudko.

Key words: color, expression, prose, Irene Rozdobudko.

Стаття надійшла до редакції 18.08.14